

דף ח

'אילימא בזמן הזה אימא סיפא ואת דמס תזרק על המזבח, בזמן הזה מי איכא מזבח?...' אילימא בבעל מום אימא סיפא ואת דמס תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר, מי חזי להקרבה?! יש מי שעמד על שינוי הלשון; מדוע לענין זמן הזה שאלו מי איכא מזבח לזריקה, ולענין בעל מום שאלו הלא אין ראוי להקרבה. ופירש עפ"י המובא בזבחים (נט). שמזבח שנעקר מקטירים קטורת במקומו, וכתבו התוס' (שם סא. ד"ה מאי) שהוא הדין להקטרת אימורים. לפי זה אתה מוצא הקטרה גם בזמן הזה שאין מזבח, רק המניעה היא משום שאין זריקה, שלא כבעל מום שהמניעה על ההקרבה כולה (מובא בשו"ת אחיעזר ח"ד עב).

א. במשך חכמה (במדבר יח, יז) דקדק על דרך זו את הכתובים עצמם; לכך נאמר 'מזבח' בזריקה ולא בהקטרת החלבים כבשאר מקומות – מפני שבכור ומעשר ופסח (שנתרבו גם הם מהכתוב הזה) מצוי ריבוי קרבנות, שבאים מכל העדרים שבארץ, ויתכן שבמצב של ריבוי מופלג לא ימצא מקום על המזבח ויוצרכו להקטיר על הרצפה.

ב. יש חולקים על התוס' וסוברים שאין מקטירים אימורים אלא על המזבח (ע' ב'חדושי הרשב"א' מנחות ה: וכן דייקו מרש"י שם (ד"ה פגימת) ומלשון רש"י בזבחים נט (ד"ה מזבח). ולדבריהם נראה לפרש שינוי הלשון בדרך אחרת; בעלי מומין אינם ראויים להקרבה כלל ('מי חזו להקרבה'), אבל בזמן הזה הלא בעצם ראוי להקרבה [למ"ד קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתידי לבוא, ואף אליביה קיימינן הכא כמש"כ בחזו"א תמורה לא, ח], לבנות המזבח ולהקריב עליו, רק הקושיא היא הלא הכתוב דיבר על מציאות שהמזבח כבר בנוי, ולכן שאלו רק מרישא דקרא 'מי איכא מזבח'.

זבמאי אילימא בבעל מום, אימא סיפא ואת דמס תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר, מי חזי להקרבה?! אלא לאו בתם...' ואם תאמר, אם בתם מהו שהזהירה תורה לא תפדה והלא אין שייך פדיון לתמימים? (כן תמה בשיטמ"ק).

ויש לומר רבא לטעמו שסובר אעפ"י שלא הועיל האדם בפעולתו לוקה על שעבר אמימרא דרחמנא, הלכך יש מקום להזהיר שלא לפדות תם אעפ"י שלא הועילו מעשיו כלום. ואף על פי שלא ילקה משום שאין בו מעשה, הוצרך הכתוב לאזהרה (עולת שלמה).

כן מורה פשטות לשון הרמב"ם (בכורות א, יז ובמנין המצוות בראש הפרק) שאזהרת פדיון בכורות כוללת תם ובעל מום, וכפי שכתב בחזו"א בכורות כב, ג.

גם לאביי צריך לומר כן, שהרי דרש (לעיל ה:): מ'הם' שאין לבכור פדיון, ואעפ"כ אמר הכתוב 'לא תפדה' – לאזהרה (כן כתב בחדושים ובאורים). ויתכן שלדבריו אין כוונת הכתוב על פעולת הפדיון, דלאו כלום היא, אלא להזהיר להתנהג בו כפדוי כיון שנשאר בקדושתו.

'איתיביה, בבכור נאמר לא תפדה ונמכר הוא. במאי עסקינן אילימא בזמן הזה... מתיב רב משרשיא... מתיבי... מתיבי...' לכאורה היה אפשר לתרץ שלא אמר רב נחמן אלא לכהן שניתן לו הבכור, שמשלתן גבוה הוא זוכה ואינו כשאר קדשים קלים (כמו שאמרו בב"ק יג.), אבל כהן שגולד בכור בעדרו והריוהו שלו מעיקרא ולא בתורת מתנות כהונה, שפיר יש לומר שממונו הוא ויכול למכרו [לריה"ג שקק"ל ממון בעלים, או לבן עזאי דלקמן]. מכך שלא תרצו כן מוכח שנקטו בפשיטות שאין לחלק בכך, ואף כהן בשלו הריוהו כנותן לגבוה ומגבוה הוא זוכה. וכן יש להוכיח מכל המשך הסוגיא, ממה שהקשו מכל הנך ולא העמידו מיעוט ד'בהמתה' וריבוי ד'מעלה מעל בה' באופן זה. [ורק לענין תמורה באופן זה יכול להמיר, שהרי אפילו בעלים ישראל ממירים הבכור כשהוא בביתם. וקושיית הגמרא להלן מרבי יוחנן בן גורי היא ממה שאמר 'תאמר בבכור שזכין בו בחייו' שמשמע שמלבד דין תמורה יש לכהנים זכיה בו].

וכן מבואר בסמוך בדין כהן שנתערב בעבד, שרצה להוכיח משם שיש לו זכיה, והרי שם מדובר בבכורות שנולדו בעדרו ומספק הוא משאירן בידו ולא זכה בהם בתורת 'מתנות כהונה'.

וצ"ע לפי זה בדברי רש"י בב"ק (יג. ד"ה בבכור) 'בבכור תם נאמר אך בכור שור וגו' לא תפדה, פדיון הוא דלית ליה דליפוק מקדושת בכור למכור באיטלו ולישקול בליטרא אבל נמכר הוא חי ולוקח יאכלנו בקדושתו כשיומם או אם הבית קיים יקר יבנו'. וכבר תמה הגרשז"א זצ"ל (בספר מנחת שלמה שם) הלא בכור תם אין רשאים למכרו. ולהאמור נתבאר שאף כהן שנולד בכור בעדרו אינו רשאי. וגם אם נעמיד דבריו בשעבר ומכר, לכאורה נראה שכיון שממון גבוה הוא דחוי להקרב – לא עשה כלום [והרי מבואר מפשט הסוגיא שדין תורה הוא זה שאינו נמכר, מכך שהקשו מכל דרשות הכתובים על רב נחמן]. וצריך לדחוק ולהעמיד בבכור בחו"ל שרשאי למכרו כדלהלן, והביאו לארץ ולכן ייקרב וכו' ש דבסמוך. וכן יש לצייר כשמכר בעוד הבית חרב ובנה הבית, וכיון שעתה הבית קיים – יקריבנו.

ושמא סובר רש"י שרבא ושאר אמוראים בסוגינתו שהקשו על רב נחמן חולקים וסוברים שכהן מוכר אף בזמן הבית. ובוה מיושבים דברי רש"י ביבמות צט: שפרש המשנה 'רעו עד שיסתאבו' אפילו בזמן הבית וכבר תמה הגרע"ק א מסוגינתו שמעמידים המשנה אליבא דרב נחמן בזמן הזה, ויתכן שרש"י פרש כפשוטם של דברים לפי רבא [ולפי"ו אין צריך לומר כמש"כ התוס' שהסוגיא בב"ק שמקשה 'לשני הא כריה"ג הא כרבנן' מפקא מהסוגיא בהפרה, וגם לא נצטרך לומר אליבא דאמת שלר"נ נחלקו ריה"ג ורבנן גם בבכור בזה"ו כמו שכתבו התוס' בב"ק (ע' מנח"ש שם שהעיר על התוס' מגין להמציא פלוגתא בדבר) – דבהפרה מיירו אביי ורבא ולדידם יתכן ואין חילוק כלל בין זמן הבית לזמן הזה אלא לריה"ג ממון כהן הוא אף בזמן הבית ולרבנן ממון גבוה הוא אף בזה"ו, ורק לר"נ יש חילוק].

'מתיב רב משרשיא כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה... אי אמרת בשלמא אית להו לכהן זכיה בגווייה, שפיר' – שלכך יכול לעכב בידו עד שיסתאב כיון שיש לו בו זכות ממון, ויכול לטעון אין לי להפסיד חלקי. ואם תאמר, הלא מחויב הוא להקריבו ועובר בבל תאחר? יש מפרשים שיכול להשהות עד שנה בלבד אבל אחר כך אכן חייב להקריבו משום בל תאחר. וי"מ שאין בל תאחר בתערובות אם ממתין עד שיאכל בעצמו (עפ"י שיטה מקובצת).

טעם דעה אחרונה צריך באור, הלא בכור ודאי הוא ומחויב בהקרבנה, ומדוע בגלל הפסד ממון הנגרם מהתערובת ייפטר מחויב הקרבה. וצ"ל כיון שיש אפשרות שיתברר הספק, אפילו היא אפשרות רחוקה, יכול להמתין בטענה שקריבנו לאחר זמן לכשיתברר הספק הלכך ליכא בל תאחר, שאינו נמנע בגלל פשיעה אלא מסיבה מוצדקת [וכדוגמת מש"כ בשיטמ"ק בכורות כז: שאין שייך בל תאחר בג' רגלים אלא למי שעולה לרגל ולא בוקן ובחולה ושאיין לו קרקע – וטעמו נראה שעיקר האיסור במה שהיה יכול להביא בבואו לרגל ופשע שלש פעמים ולא הביא. ויתכן שזה הטעם שצריך לימוד מיוחד (להלן יח.) שמחויב להביא הבהמה מהמרעה והאפר או מדישה כשעולה ברגל – דהו"א כיון שיש בדבר טורח והפסד אין פשיעה במניעתו]. וכך צריך לומר לענין מצות אכילתו תוך שנתו. וצ"ע. וע"ע חו"א לא, ג; עולת שלמה, חדושים ובאורים.

'מיתיבי ר"ש אומר בהמתה... אלא פשיטא בתם, ואי אמרת בשלמא אית ליה זכיה בגווייה – שפיר' שלכן הוצרך למיעוט מיוחד אעפ"י שהוא ממון שלו. וממעט מבהמתה – בהמה המיוחד לה שאין בה לגבוה כלום – ושרפת, פרט לבהמת בכור (רבנו גרשום).

זדקא קשיא לך היינו בהמתה, מי שנאכל בתורת בהמתה יצאו בכור ומעשר שאינו בכלל בהמתה דתנן כל פסולי המוקדשין נמכרין באיטליז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור...'. משמע מכאן שאיסור מכירת בכור בעל מום באטליז וכד' – מדאורייתא הוא [ושמא למדים זאת מקרא כלשהו שאין לנהוג מנהג בזיון כגון זה שאין הנאתו להקדש במכירתו באטליז ביוקר], שלכן ממועט מבהמתה, ואילו מהתורה מותר הלא הוא כשאר בהמתה (עפ"י תוס' בכורות לא. כא: ועוד. וכו"מ בתוס' כאן ד"ה בבכור).

ואולם מכמה ראשונים משמע שהוא מדרבנן (ע' במצוין להלן כא.). וצריך לפרש כוונת הגמרא שמדין זה שאמרו חכמים מוכח שהבכור אפילו בעל מום יש בו קדושה מסוימת מדאורייתא, שלכן אסור לבזותו כקדשים. אך לפי"ז קשה שהיה לגמרא להזכיר איסור גזיה וחלב פסוה"מ שהוא מדאורייתא, והוא כולל כל שאר פסולי המוקדשין שנפדו שבעיר הנדחת שאינם בכלל 'בהמתה', ואילו מהגמ' משמע ששאר פסוה"מ מלבד בכור ומעשר, כיון שנמכרים באטליו נידונים כשאר בהמות העיר, וכפי שכתב במנחת חינוך (תסד).

וי"ל שאמנם המכירה באטליו אסורה מדרבנן, אבל עיקר בזיון קדשים איסור תורה הוא וחכמים מעלה באיסור בזיון והרחיבהו שאף מכירה באטליו בכלל האיסור.

(ע"ב) 'במאי עסקינן, אילימא בבעל מום, הא דומיא דחטאת ואשם...'. מבואר שיש תמורה בבכור

בעל מום, וכן מפורש בברייתא בובחים עה: וכן משמע במשנה בבכורות יד. ואף על פי שהבכור מותר באכילה ללא פדיון ולכאורה אין לו קדושת קרבן, ומניין לומר שיהא בו תורת תמורה שנאמרה בקרבנות. וכן יש לשאול על פסולי המוקדשין שעושים תמורה אפילו לאחר פדיון (כמבואר במשנה בכורות סם) הגם שמותרים באכילה – ונראה על פי מה שמשמע מדברי הרמב"ם (מעילה א, ט) שפסולי המוקדשין עומדים באיסורם לאחר פדיונם עד שעת שחיטה, ואמר הגרי"ז שמקור הדבר הוא ממה שדרשו תזבח ואכלת – לא יהא לך בו אלא התר אכילה משעת זביחה ואילך. ומזה נראה שיש בהם קדושת קרבן עד השחיטה, הלכך עושים תמורה. והוא הדין לבכור בעל מום (עפ"י יגהה האריה). ומה שאמרו לעיל שבכור בעל מום בכלל 'בהמתה' אם לא משום שאינו נמכר באטליו, הגם שעדיין לא נשחט – י"ל כיון שמ"מ מותר להשחט ולהאכל כשאר בהמות, ואף עתה ממון בעלים הוא, אין סברא למעטו מ'בהמתה'. וע"ע לעיל.

'בכור בבית בעלים עושין תמורה'. אף על פי שהבעלים צריכים ליתן את הבכור לכהן, מ"מ כל זמן שלא נתנוהו – שלו הוא ונחשב כ'מתכפר' [כגון אם עבר והקריבו. וע' בבית ישי קכד ד"ה דהנה בתמורה], שהרי רק המתכפר עושה תמורה.

[וזה הטעם שיכול אדם להחרים בכור לשמים (ערכין כח) וחל החרם עליו, כי שלו הוא. ואינו דומה לביכורים שאם הקדיש ישראל ביכוריו לבדק הבית לא חל ההקדש, הגם ששניהם ממתנות כהונה הם – אלא שהבכור כיון שתלאתו תורה ב'נתינה' הרי כל עוד לא נתן שלו הם, משא"כ ביכורים שזכאים בהם אנשי משמר אין בהם דין 'נתינה' ואינם שייכים לישראל, לכן אין יכול להקדישם] (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי הל' ערכין).

יש מי שכתב שהחילוק בין בכור לביכורים תלוי בכך שהבכור אין זוכים בו הכהנים אלא בהקטרה דמשלחן גבוה קא זכו כמבואר בסוגיא, משא"כ ביכורים שמיד הם ממון כהן, הלכך מיד כשנקרא עליהם שם 'ביכורים' שוב אינם ממון ישראל (עפ"י חדושי הגר"ח בנגיס ח"ב סו, א). וע"ע בשיטמ"ק לעיל ז: אות טו.

דף ט

ורבא, אין עונשין מן הדין. ואביי אמר לך, הא לאו דינא הוא, מי גרע טוב מרע'. כיוצא בזה נחלקו אביי ורבא (בסנהדרין נד.) בדין הבא על אביו, האם ניתן ללמוד חיובו מאחי אביו אם לאו. ונראה שגם שם מחלוקתם האם לדון זאת כגילוי מלתא בעלמא כיון שקורבת אחי אביו מכה אביו היא באה, אם לאו. [ואף בנידון דידן יש לפרש שהמרת טוב

הלכה כרבי עקיבא שאין הכהנים ממירים בבכור (רמב"ם תמורה א, ט. ע' לח"מ בכורות א, יז).
הבעלים ממירים בקרבן שלהם, בין בחטאת ואשם, בין בבכור בבית בעליו.

דפים ז - ח

י. א. האם רשאי הכהן למכור בכור בהמה טהורה, בכור תם ובעל מום, חי ושחוט?
ב. בכור בהמה שנוולד לאדם שהוא ספק כהן ספק ישראל, מה דינו?
ג. בכור בהמה שבעיר הנדחת, האם נהרג עם שאר בהמות העיר?
ד. הכופר בחברו בבהמת בכור שהפקיד אצלו, ונשבע על שקר והודה – האם חייב בקרן וחומש ואשם כשאר כופר בפקדון?

א. שנינו: בכור, מוכרים אותו תם – חי (אבל לא שחוט, שבזיון קדשים הוא לעשות סחורה בדבר שקרב ממנו למזבח. רש"י. ומסתבר שגם ר"נ שמעמיד המשנה בזמן הזה מודה לדין זה הגם שאינו מבואר במשנה. ע' רעק"א), ובעל מום – חי ושחוט. [ומקדשים בו את האשה].

לדברי רב נחמן אמר רבה בר אבוה, דוקא בזמן הזה הכהנים מוכרים אותו תם מפני שאינו עומד להקרבה, אבל בזמן שבית המקדש קיים, כיון שעומד להקרבה אין מוכרים אותו שאין לכהנים זכיה בו אלא מהקטרת אימורים ואילך (רש"י). ורבה הקשה על כך מכמה מקומות, ותרצו את כולם.

מבואר מהגמרא (וכן מפורש בתוס' ב"ק יב: ד"ה בבכור. אבל ברמב"ם לא הובא) שגם בכור בזמן הבית ובחול – דינו כבזמן הזה, שאעפ"י שאם בא ייקרב (לר"ש), אך כיון שסתמו אינו עומד להקרבה – ממון כהן הוא. א. דינו של רב נחמן אמור לדעת רבי יוסי הגלילי שקדשים קלים ממון בעלים הם, ששונה מתנות כהונה שלא זיכתה תורה לכהנים אלא משלחן גבוה (ב"ק יג.). וכתבו התוס' (כאן ובב"ק יב: ד"ה ואם) שלחכמים אפילו בזמן הזה בכור תם אינו ממון כהן. ויש אומרים שלא נחלקו חכמים בבכור בזמן הזה שהוא ממון בעלים (כן כתב החו"א בכורות כב, בדעת הרמב"ם [וע"ש תמורה לא, ז שנקט בסתם כדברי התוס']).

ב. נראה שבכור שנוולד בזמן הזה, ונבנה המקדש – הריהו חוזר להיות ממון גבוה. וכן להפך, בכור שנוולד בזמן הבית ואח"כ נחרב – נהיה ממון כהן.

וכן בכור בחול שהוא ממון הדיוט, שהביא וזהו לארץ – דינו להיות ממון גבוה (מנחת שלמה ב"ק יב: ויש להעיר מלשון רבנו גרשום כאן 'דהכא באיזה בכור קתני... בבכור הבא מחול' לארץ... ורהיטת לשונו שאפילו בא לארץ נשאר ממון בעלים [ומה שהוצרך לכך ולא פירש בחול], י"ל מפני שאין נראה להעמיד דין הכתוב שבא לחול בלבד], אך אין זה מוכרח).

ג. משמע מפשט הגמרא, ממה שמקשים על רב נחמן מדרשות הכתובים, שדין זה שאינו נמכר – מדאורייתא הוא, שהרי אינו שלו.

כשנמכר תם, אמר רב חסדא: אינו נמכר אלא לכהן אבל לישראל אסור. ופרש רב הונא בריה דרב יהושע הטעם, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות בכך שמוכר בכור תם בזול לישראל, וסבורים כאילו מויל לו כדי שיתן לו הלה בכורות עדרו. ואילו בבית רב אשי נהגו התר בדבר.

א. לדעה האוסרת למכור לישראל משום שנראה ככהן המסייע, משמע מרש"י שדוקא תם אסור למכור אבל בעל מום מותר, שאינו מוכרו בזול. וכ"כ הגר"א בהגהותיו. ובספר שפת אמת צדד לאסור, ופירש שייך גם בזה שיזיל לו משום שאסור לשקלו ככל בשר.

ב. להלכה נפסק שמותר למכור לישראל (רמב"ם בכורות א, יז; רמב"ן הל' בכורות פ"ה. וע"ש במהריט"א סוף אות לו).

ג. לדעה המתירה למכור משמע שאפילו אם מוזיל מותר, שהרי עושה כן משום שנוח לו במעות מזומנות ולא משום שיהא רגיל ליתן לו [ולדעת האוסר מבואר בסוגיא שאסור אפילו אינו מוזיל, שמא יוזיל]. ואולם אם יודע בלבו שכוונתו להרגילו אפשר שאסור (עפ"י חזו"א עמ' 332 סק"א).

אף על פי שהבכור נמכר בעל מום [וכן תם חי בזמן הזה] – אסור לעשות בו סחורה, לקנותו כדי למכרו ביוקר (עפ"י משנה שביעית ז, ג; רמב"ם בכורות ה, ט. ועריט"א בכורות פ"ה לו). קנאו לצרכו ולבסוף לא הוצרך לו – מותר למכרו (ע' שביעית ז, ד), אבל לא ימכרנו ביותר ממה שקנה (עפ"י תוספתא שביעית ה, מובא בר"ש).

ב. בכור בהמה טהורה של כהן נתקדש כשאר בכורות (כמבואר בבכורות יג), והכהן מקריב אימוריו ואוכלו. היה ספק כהן, כגון שנתערב ולד כהנת בולד שפחתה (והגדילו ושחררו זה את זה מספק, והרי כל אחד מהם ספק כהן ספק עבד משוחרר) – בכורם ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומם לבעליהם, שהרי כל אחד מהם ספק כהן הוא ואינו חייב ליתן לכהן אחר. ובזמן הבית שעומד להקרבה, מבואר בגמרא שלדברי רב נחמן אין הבעלים זכאים לעכבו עד שיפול בו מום אלא בא הגובר ונוטלו, והריהו קרב וניתן לכהן–ודאי לאכלו.

רש"י ביבמות (צט: והביאו התו"ט שם) פרש המשנה 'ירעו עד שיסתאבו' אפילו בזמן הבית. ותמה הגרעק"א (בתוספותיו למשנה ביבמות) מסוגיתנו.

ג. לדברי רבי שמעון, בכור בהמה שבעיר הנדחת אינו נהרג עם בהמות העיר (בהמתה – פרט לבהמת בכור שבה). ופרשו בגמרא [אליבא דרב נחמן] שכן הדין גם בבכור בעל מום (מפני שאינו נאכל בתורת 'בהמתה', שאינו נמכר באיטליו ולא נשקל בליטרא. ואילו בכור תם אין צריך מיעוט מיוחד, לפי שאינו בכלל שללה). כן סתמו בסוגיתנו, וכדברי רבינא בסנהדרין (קי"ב:). ואילו שמואל (שם) סובר שבכור בעל מום בכלל 'בהמתה' ולא מיעט רבי שמעון אלא בכור תם. [וכל זה בשיטת ריה"ג שקדשים קלים ממון בעלים, אבל לחכמים, אף בכור בעל מום אינו בכלל שאר בהמות העיר. כ"מ בתוס']. ונחלקו הרמב"ם והראב"ד (עכו"ם ד, יד ע"ש בנו"ס) להלכה בדין בכור בעל מום.

ד. לדברי רבי יוסי הגלילי, כל קדשים קלים – ממון בעלים הם, וקורא אני בהם וכחש בעמיתו בפקדון, הלכך חייב קרן וחומש ואשם (ומעלה מעל בה' – לרבות קדשים קלים). וכן סובר בן עזאי בבכור [או אף בשאר שלמים אך לא במעשר]. וחכמים חולקים וסוברים קדשים קלים אינו ממון בעלים, ופטור. לפירוש רבינא (בב"ק יג.) יוצא שלבן עזאי אליבא דתנא קמא, דוקא שלמים ממון בעלים אבל לא בכור מפני שקדושתו מרחם.

מבואר בגמרא שלרב נחמן, בכור תם בזמן המקדש אינו ממון כהן הלכך אינו בכלל וכחש בעמיתו אלא בחוצה לארץ שאינו מיועד למזבח.